

מחזיר את הקערה למקומה, מגלה את המצות ואומר:

שער ג

עֲבָדִים הָיינו לְפָרַעַה בְּמִצְרַיִם. וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה.
וְאֵלֹנוּ לֹא הוֹצִיא תְּקֵדוֹשׁ כָּרוֹךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ

תכלית הסיפור של הגלות והגאולה ממצרים
כדי שנשתמש עם העבדות במצרים לעבודת ה'

שאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו
ממצרים "משועבדים" היינו לפרעה במצרים.
ג. צריך להבין מה שאמר: "ואפילו כולנו
חכמים, כולנו נבונים, כולנו זקנים, כולנו
יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת
מצרים", איך יעלה על הדעת כי מי שידוע
את התורה פטור ממצות סיפור יציאת
מצרים, הלא תכלית לימוד התורה היא

עבדים היינו לפרעה במצרים. ראוי להתבונן
במאמר זה על כמה שאלות שעמדו
בהם המפרשים: א. איך יש בזה ישוב נכון
על ד' הקושיות ששואלים הבנים "מה
נשתנה", על אכילת מצה ומרור, על הטיבול
שתי פעמים ועל הישיבה מסובים. ב. צריך
ביאור מה שפתח בעל ההגדה בתואר
"עבדים" היינו לפרעה במצרים, וממשיך

שבילי דרקינא

"עבדים היינו לפרעה" הנחש הקדמוני
שהחטיא את ישראל בעץ הדעת

עבדים היינו לפרעה במצרים. דבר זה מקורו בפרשת ואתחנן (דברים ו-כא): "עבדים היינו
לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה". וצריך ביאור להבין הטעם שהזכיר
הכתוב את פרעה ואת מצרים, ולכאורה היה מספיק לומר שהיינו עבדים במצרים, כמו
שכתוב (ויקרא כה-נה): "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים
אני ה' אלקיכם".

בְּמִצְרַיִם, הָרִי אֲנִי וּבְנֵינִי וּבְנֵי בְנֵינִי מִשְׁעָבָדִים
הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרַיִם. וְאָפְלוּ בָּלָנוּ חֲכָמִים, בָּלָנוּ
נְבוֹנִים, בָּלָנוּ זְקֵנִים, בָּלָנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה -
מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיציאת מִצְרַיִם. וְכָל הַמִּרְבֵּה
לְסַפֵּר בִּיציאת מִצְרַיִם הָרִי זֶה מִשְׁבַּח:

ואכילת מרור שהן זכר לעבדות, ובב' קושיות
האחרונות מזכירים מה שאנו מטבילים בליל
פסח שני טיבולים כבני מלכים, וכן מה
שאנו יושבים מסובים כבני מלכים, שהם
זכר לחירות.

על כך באה התשובה: "עבדים היינו לפרעה
במצרים, ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה
ובזרוע נטויה", לכן אנו צריכים לעשות זכר
בליל פסח, הן למה שהיינו עבדים במצרים,
והן למה שהוציאנו ה' ממצרים מעבדות
לחירות. ה"אברבנאל" מוסיף לבאר כי מה
שאנו נוהגים לעשות שני דברים, מצה ומרור,
זכר לשעבוד, ושני דברים, ב' הטיבולים

לשמור ולעשות כל המצוות, כמו שכתוב
(דברים ה-א): "ולמדתם אותם ושמרתם
לעשותם". ד. ראוי לבאר מה שסיים בעל
ההגדה מאמר זה "וכל המרבה לספר ביציאת
מצרים הרי זה משובח". וצריך ביאור מהו
הענין להרבות בסיפור יציאת מצרים.

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה, על פי מה
שפירשו המפרשים ובראשם ה"ארחות
חיים" וה"אברבנאל" ב"זבח פסח", כי ד'
השאלות של "מה נשתנה" הן על מה שאנו
עושים בליל הסדר זכר לשני ענינים הפכיים
לעבדות ולחירות, לכן מזכירים בב' קושיות
הראשונות את אכילת המצה שהיא לחם עוני

שבילי דרקיעא

ובאמת מצינו על כך תשובה ברורה בשבח ששיבח יתרו את הקב"ה, כמו שכתוב (שמות יח-י):
"**ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה**". ופירש רש"י: "אשר
הציל אתכם מיד מצרים, אומה קשה, ומיד פרעה, מלך קשה". אמנם עדיין צריך ביאור להבין
מהי ההגדרה הפנימית של מלך קשה, עד כדי כך שראוי להזכירו בפני עצמו: "עבדים היינו
לפרעה במצרים".

נשמות ישראל שחטאו בעין הדעת נתגלגלו למצרים

ונראה לבאר הענין בזה על פי מה שמבואר בדברי רבינו האריז"ל ב"שער הפסוקים" (פרשת
שמות) וב"שער הכונות" (דרוש א לפסח), כי כל הנשמות שהיו כלולות באדם הראשון

קשה, בקושיא, בחומר בקל וחומר, ובלבנים בליבון הלכתא, ובכל עבודה בשדה דא ברייתא, את כל עבודתם וגו' דא משנה". ובהשקפה ראשונה אינו מובן כלל, איך אפשר לומר שהמצרים מיררו את חיי ישראל, בקושיא, בקל וחומר, בליבון הלכתא, במשנה וברייטא, שהם כל החלקים בתורה שבעל פה, כאשר למעשה עדיין לא ניתנה תורה, והמצרים הרי מיררו את חיי ישראל פשוטו כמשמעו בעבודה קשה ולא בעסק התורה.

רחש לבי דבר טוב לבאר כוונת הזוהר הקדוש, על פי מה שכתב בשל"ה הקדוש (פרשת לך לך תורה אור אות ב) יסוד נפלא בענין יציאת מצרים, שמאיר לנו באור בהיר את המצוה לספר ביציאת מצרים בליל פסח, כי מה שסיבב הקב"ה שירדו ישראל למצרים, ויהיו שם עבדים לפרעה בשעבוד הקשה, הוא כדי שיקנו בנפשם טבע של עבדות

והישיבה מסובים, זכר לחירות, הוא על דרך שכתוב (דברים יט-טו): "על פי שני עדים יקום דבר", לכן אנו עושים זכר לשעבוד ולחירות, כל אחד בשני דברים, בבחינת שני עדים.

תכלית העבדות במצרים ללמוד להיות עבדי ה'

בדרך זו במסילה נעלה לבאר לפי זה המאמר של "עבדים היינו", איך יש בזה ישוב נפלא על הקושיות של "מה נשתנה", על מה שאנו עושים זכר לחירות וגם לעבדות, ונבאר גם כן מה ראו רבותינו הקדושים בעלי הגדה של פסח על ככה, להרבות לספר בפרטות גם על חלק העבדות הקשה והעינייים שעברו ישראל במצרים, וקיימו בעצמם מה שאמרו: "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח".

נקדים מה שמצינו מאמר פלא בזוהר הקדוש (בראשית כז.): "זימרו את חייהם בעבודה

שבילי דרקינא

כשחטא בעץ הדעת, נתגלגלו בדור המבול ובדור הפלגה ובאנשי סדום, עד שנתגלגלו בנשמות ישראל שהיו בגלות מצרים וסבלו שם את קושי השעבוד כדי להזדכך מזוהמת הנחש, ואחר כך זכו לקבל את התורה בהר סיני.

על פי האמור מבאר השל"ה הקדוש (פרשת שמות תורה אור) הטעם שנשתעבדו ישראל במצרים אצל פרעה, כי פרעה מלך מצרים הוא הנחש הקדמוני שהחטיא את כל ישראל בעץ הדעת. ומקור הדבר בזוהר חדש (דף קיח טור ב ד"ה פתח רבי שמעון): "ופרעה דאיהו דיוקנא דנחש חייבא". לכן גלגל הקב"ה את הנשמות שחטאו בעץ הדעת בעצת הנחש, להיות בקושי השעבוד במצרים אצל פרעה שהוא הנחש הקדמוני, כדי שיזדככו על ידי היסורים מזוהמת הנחש הוא פרעה, הנה הם דברי השל"ה בלשון קדשו:

"ומאחר שקלקול הבריאה בא מצד נחש הקדמוני (בראשית ג-א) והנחש היה ערום, ירדו ישראל למצרים לכור הברזל... ופרעה נקרא נחש התנין הגדול, ונחש עפר לחמו, וכן אותיות פרע"ה העפ"ר, והנס הראשון שעשה משה רבינו עליו השלום היה להניח. וכדי לטהר את ישראל מזוהמת הנחש, היו צריכין לזיכור ולמירוק על ידי עבודת פרך... כי אילו לא בא חטא לעולם אז וחי לעולם, ועתה המיתתה והיסורין ממרקין וכן הגלויות".

בני ישראל עבדים", ומפרש ואומר איזו דרגא של עבדות הקב"ה דורש מאתנו, "עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיכם", באותה דרגא של עבדות שהיו ישראל במצרים, הוצאתי אותם משם להיות לי לעבדים.

ויש לומר כי מטעם זה אנו מקיימים את כל המצוות "זכר ליציאת מצרים", כדי להזכירנו בכך לעבוד את ה' בקיום כל המצוות בעבדות הגדולה שהיינו עבדים לפרעה במצרים, אשר כפי המבואר קנינו שם את טבע העבדות, כדי שנהיה עבדים נאמנים לה' ולתורתו בבחינת: "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים".

רעיון נשגב זה של השל"ה הקדוש מצינו גם בדברי ה"חתם סופר" (פרשת שמות),

קשה, ועל ידי זה יוכלו אחר כך להשתמש בעבדות זו לעבוד את ה', הנה הדברים בלשון קדשו:

"והנה בשבעים נפש ירדו אבותינו למצרים ונזדככו שם, ועבדים היו במצרים, ולקחם הקב"ה מעבדות מצרים להיות לו יתברך לעבדים, כמו שנאמר (ויקרא כה-מב), כי עבדי הם [אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים] וגו'. וכוונת הענין הוא, רצה הקב"ה להטביע בלבם ענין העבדות להרגילם בעבדות, כדי שיהיה להם נקל אחר כך לעבודת הבורא יתברך ולקיים התורה לעבדה ולשמרה. וזהו שאמר (שמות כ-ב) אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, כלומר כדי שתהיו עבדים".

נמצינו למדים מדבריו הקדושים ביאור חדש בפירוש הכתוב (ויקרא כה-נה): "כי לי

שבילי דרקינא

יומתק לצרף מה שרמז המהר"ם שי"ף ב"דרושים נחמדים" (סוף מסכת חולין ד"ה מרדכי), כי דבר זה שפרעה היה בבחינת הנחש רמז הקב"ה למשה בכתוב (שמות י-א): "בא אל פרעה", כי כאשר נצרף מספר ב"א אל מספר פרע"ה הרי זה עולה בגימטריא נח"ש.

ויש להביא סימוכין לכך ממה שכתוב בחטא עץ הדעת: "והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה ה' אלקים". ומפרש בתרגום אונקלוס: "וחויא הוה חכים מכל חיות ברא". הרי שהנחש היה חכם להרע להחטיא את כל הנשמות שהיו כלולות באדם, לכן מצינו גם אצל פרעה הנחש שהתחכם על אותן הנשמות שנתגלגלו למצרים באומרו (שמות א-י): "הבה נתחכמה לו פן ירבה".

משה רבינו חלק הטוב של אדם הראשון
תיקן את נשמות ישראל במצרים

בדרך זו נשכיל להבין הטעם שבחר הקב"ה לשלוח את משה רבינו לגאול את ישראל ממצרים, על פי המבואר ב"לקוטי תורה" לרבינו האריז"ל (פרשת כי תשא ד"ה ועתה הורד את עדיך): "דע שמשה היה בחינת אדם הראשון, וכמו שאדם הראשון היה כולל כל הנשמות בעולם, כן משה שקול ככל ישראל". וכן מבואר ב"ספר הליקוטים" להאריז"ל (פרשת שמות ד"ה עוד וילך איש מבית לוי):

אחרי שכבשו ישראל את ארץ ישראל היא נקראת בשם "ארץ כנען", על פי מה שמצינו שקילל נח את כנען (בראשית ט-כה): "ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו". ועל ידי קללה זו נטבע בכנען טבע של העבדות, לכן נקראת ארץ ישראל "ארץ כנען", ללמדנו שצריך להפוך את טבע העבדות של כנען להשתמש בו לצד הקדושה להיות עבד לה. אלו דבריו הקדושים.

יומתק להבין בזה מה שדקדק נח איש צדיק לקלל את כנען: "ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו", וצריך ביאור מה שהכפיל את לשונו לומר "עבד עבדים". אולם לפי האמור יש לומר שרמז בכך, כי כנען שארץ ישראל נקראת על שמו "ארץ כנען", יהיה "עבד" לבני שם להכין להם את הארץ שיכבשו אותה ממנו, כדי שישתמשו בעבדות של כנען להיות "עבדים"

שמפרש לפי זה מה שאמר פרעה לישראל (שמות ה-יח): "ועתה לכו עבדו ותבן לא ינתן לכם ותוכן לבנים תתנו". ומבאר ה"חתם סופר" שצריך ללמוד מזה לקח נשגב בעבודת ה', והנה הדברים בלשון קדשו:

"משום שהקב"ה לקחנו לעבדים במקום שהיינו עבדי פרעה, ואם כן על כרחך [אנו צריכים] לסבול כל מה שהיינו סובלים אצל פרעה, והיינו תבן לא ינתן לכם, ואפילו הכי תוכן לבנים תתנו, ולא נגרעו מעבודתכם דבר כאשר בהיות התבן, והוא הדין אפילו [אם] הקב"ה אינו ממלא כל חפצינו בתאות העולם הזה שהם בבחינת תבן, אפילו הכי תוכן לבנים ניתן דבר יום ביומו".

"עבד עבדים יהיה לאחיו"
בני שם יתעלו להיות עבדים לה'

נחזור לדברי השל"ה הקדוש שמוסיף לבאר בזה הטעם שמצינו בכתובים, כי גם

שבילי דרקינא

"דע כי משה היה בחינת אדם הראשון עצמו, וכמו שבאדם הראשון היו כללות כל הנשמות שבעולם, כן משה היה שקול ככל ישראל".

והוסיף האריז"ל לפרש בזה מה שכתוב (שמות ב-ב): "ותרא אותו כי טוב הוא". כי משה רבינו היה בבחינת חלק הטוב של אדם הראשון, אחרי שחזר בתשובה שלימה ק"ל שנה על חטא עץ הדעת, כמבואר בגמרא (עירובין יח:): "אדם הראשון חסיד גדול היה, כיון שראה שנקנסה מיתה על ידו, ישב בתענית מאה ושלשים שנה". לכן נולד משה אחרי שכבר היו ישראל בגלות מצרים ק"ל שנה, שהרי כשהוציא משה את ישראל ממצרים אחרי רד"ו שנה היה בן שמונים, כי היה חלק הטוב של אדם הראשון.

ענין זה מתאים להפליא למה שביאר האריז"ל ב"שער הפסוקים" (פרשת שמות בפסוק "ויקם מלך חדש" ד"ה ועתה נבאר), הטעם ששלח הקב"ה את משה רבינו להוציא את ישראל ממצרים, כי כל הנשמות שנפגמו בחטא עץ הדעת נתגלגלו במצרים, כדי להזדכך שם בקושי השעבוד בחומר ובלבנים, והנשמות הללו היו בבחינת הענפים של משה רבינו, לכן הטיל עליו הקב"ה לתקן אותם ולהוציאם ממצרים.

האומות שיש בו טבע של עבדות, כדי שיהפכו ישראל עבדות זו לקדושה לעבוד בה את ה'.

"מעשי השם" בדרכו של השל"ה הקדוש דבר בעתו מה טוב להעלות על שלחן מלכים, כי רעיון נשגב זה של השל"ה הקדוש מבואר גם כן בספר "מעשי השם" (מעשי אבות פ"ד), שמבאר בזה כמין חומר מה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו בברית בין הבתרים (בראשית טו-יג): "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

והוסיף הקב"ה לומר לאברהם שהיה אז בארץ ישראל (שם טו): "ודור רביעי ישובו הנה". ופירש רש"י: "לאחר שיגלו

נאמנים לה', כמו שאמר הקב"ה: "כי לי בני ישראל עבדים".

על פי האמור נשכיל להבין מה שאמר הקב"ה למשה רבינו במראה הסנה (שמות ג-י): "ויאמר ה' ראה ראיתי את עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו כי ידעתי את מכאוביו, וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש, אל מקום הכנעני והחתי והאמורי והפריזי והחיוי והיבוסים".

ויש לומר שגילה לו הקב"ה בזה את הקשר הנפלא בין יציאת ישראל ממצרים לכניסתם בארץ כנען, כי מה שהוציא את ישראל מהעבדות הקשה במצרים, הוא כדי להכניסם לארץ של שבעת האומות שנקראת על שם הכנעני, שהוא הראש של שבעת

שבילי דרקינא

לפי האמור הביאור בזה, כי מאחר שמשו רבינו היה גלגול אדם הראשון, שגרם בחטא עץ הדעת פגם לכל הנשמות שהיו כלולות בו, נמצא כי כל הנשמות שנתגלגלו למצרים לקבל תיקון על חטא עץ הדעת, הם ענפי הנשמות של משה גלגול אדם שהיו כלולות בו, לכן בחר הקב"ה דוקא במשה חלק הטוב של אדם הראשון שיתקן נשמות אלו ויוציאם ממצרים.

ונראה לבאר בזה מה שרמז המהר"ם שי"ף הנ"ל בפסוק: "ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה", שכאשר נצרף מספר ב"א אל מספר פרע"ה הרי הוא בגימטריא נח"ש. לפי האמור יש לומר שהקב"ה אמר למשה גלגול אדם הראשון שהנחש הכשילו בחטא עץ הדעת: "בא אל פרעה", הוא הנחש, "כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אותותי אלה בקרב", כדי להביא עליו המכות להענישו על שהחטיא את כל הנשמות שהיו כלולות באדם הראשון ונתגלגלו במצרים.

בתיה גלגול חוה הצילה את משה גלגול אדם הראשון

הנה מה טוב ומה נעים לראות נפלאות דרכי ה', שסיבב את הצלתו של משה רבינו בהיותו בתיבה על שפת היאור על ידי בתיה בת פרעה, על פי מה שמבואר ב"ספר הגלגולים" לרבינו האריז"ל (פרק טו): "בתיה היא גלגול חוה, ולפי שחוה היא יציר כפיו של הקב"ה, ולכן נקראת עתה ב"ת י"ה". פירוש בתו של הקב"ה שיצר אותה בהיותה חוה.

ונראה כי לפי דבריו יפתח לנו פתח לומר טעם חדש על מה שתיקנו חכמינו ז"ל לשנות ד' כוסות זכר לד' לשונות של גאולה (שמות ו-ו): "והוצאתי, והצילתי, וגאלתי, ולקחתני", לפי האמור יש לומר שרמזו בכך על ד' הדורות שהיו עבדים בגלות מצרים, ודור הרביעי נכנס לארץ ישראל שנקראת ארץ כנען, כדי לצאת מהשעבוד והעבדות במצרים ולהפוך עבדות זו בארץ ישראל להיות עבדים נאמנים לה' ולתורתו. וזהו ענין ד' לשונות של גאולה, שכל אחת היא גאולה מדרגא אחת של העבדות במצרים, שהשתמשו בה אחר כך לעבודת ה'.

לבן בסיום ד' הלשונות בגאולה הרביעית כתוב (שם ז): "ולקחתני אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים, וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים". רמז

למצרים יהיו שם ג' דורות והרביעי ישובו לארץ הזאת... וכן היה, יעקב ירד למצרים, צא וחשוב דורותיו, יהודה, פרץ, חצרון, וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה". וצריך ביאור מהו ענין הגלות במצרים ג' דורות דוקא, ומבאר הענין בזה:

"והטעם במה שהיתה הגזירה ג' דורות ושהד' יגאלו, יהיה לדעתי לפי שרצה השם יתברך שיהיו מושקעים בעבדות, כי כאשר יהיה אביו של האיש עבד, ואבי אביו, ואבי אביו, הרי נשקע בעבדות, כמו שדרשו ז"ל (ב"מ פה.) על מה שנאמר (ישעיהו נט-כא) לא ימוש מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך, שכל דבר שיתנהג ויטבע באדם ג' דורות נשקע בו לעד, וכדי שיהיו עבדים מושקעים בעבדות ואחר כך יגאלם, ויהיו אז עבדים לה' לעולמי עד רצה כן".

שבילי דרקינא

הוסיף על כך בהגהת מהרנ"ש [רבי נתן שפירא] (שם): "ולפי שחזה גרמה מיתה לעולם, ולכן עתה על ידי שהיתה מצלת את משה מן המיתה, גרמה היא שבטלה הגזירה של (שמות א-כב) כל בן הילוד היאורה תשליכוהו, וניצלו על ידה כמה וכמה נפשות מן אותה המיתה ונשארו בחיים". וכוונתו על מה שמבואר בגמרא (סוטה יב:) כי מיום שהניחה יוכבד את משה ביאור נתבטלה גזירת פרעה מכל ישראל.

מעתה יאירו עינינו להבין הטעם שהשתדלה בתיה גלגול חוה כל כך להציל את משה גלגול אדם, כי ביקשה לתקן בכך מה שגרמה בגלגול הראשון מיתה לאדם הראשון, כאשר אכלה מעץ הדעת ונתנה גם לאדם ויאכל, כמו שכתוב (בראשית ג-ו): "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל, ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל", לכן כדי לתקן ענין זה השתדלה בכל כוחה להציל את משה גלגול אדם הראשון ממות לחיים.

זאת ועוד שהרי בחטא עץ הדעת גרמה חוה פגם לכל הנשמות שהיו כלולות באדם הראשון, אשר כפי המבואר נתגלגלו למצרים כדי להזדכך שם, עד שבא משה גלגול אדם והוציאם מאפילה לאורה ונתן להם את התורה. נמצא כי כדי לתקן את כל הנשמות שנפגמו על ידה בחטא עץ הדעת, היתה צריכה להציל תחילה את משה גלגול אדם.

על פי האמור ירווח לנו להבין מה שמבואר בכל הספרים הקדושים ובראשם האלשיך הקדוש, שגלות מצרים היתה הכנה לקבלת התורה, כמו שכתוב (דברים ד-כ): "ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה". ולפי האמור הביאור בזה, כי במצרים קנו ישראל בנפשם את טבע העבדות להיות יגעים ועמלים בתורה.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין מאמר הזהיר הקדוש: "וימרו את חייהם בעבודה קשה בקושיא, בחומר בקל וחומר, ובלבנים בליבון הלכתא, ובכל עבודה בשדה דא ברייתא, את כל עבודתם דא משנה". ללמדנו כי תכלית השעבוד שמיררו המצרים את חייהם של ישראל בעבודה קשה, היא כדי שיקנו בנפשם קנין למרר בעצמם את חייהם בעיון בתורה, "בקושיא, בקל וחומר, בליבון הלכתא, במשנה וברייתא".

הקב"ה בכך כי כשיסיים את כל ד' הגאולות ויקח את ישראל לעם, שיעבדו אותו בעבדות שעבדו את המצרים, אז ישכילו לדעת שהקב"ה הוציאם מתחת סבלות מצרים להיותו לו לעבדים בעבודה זו.

יומתק לרמוז ענין זה בדברי משה רבינו לפרעה (שמות י-כה): "ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות ועשינו לה' אלקינו". ויש לומר שרמוז בכך לפרעה, כי מה שהשתוקק לשעבד את ישראל במצרים כדי להשקיעם בנ' שערי טומאה, לא רק שלא יצליח בכך, אלא זאת ועוד שבשעבוד הקשה ששעבד את ישראל, יסייע להם בניגוד לרצונו לעבוד את ה', באותה עבדות ששעבד בה את ישראל. וזהו שאמר לו: "גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות ועשינו לה' אלקינו". והוסיף לומר (שם כו): "כי ממנו נקח לעבוד את ה'".

שבילי דרקינא

חשבתי דרכי לבאר בזה מה שכתוב אצלה (שמות ב-ב): "ותשלח את אמתה", ודרשו בגמרא (סוטה יב:) כי "אמתה" היא מלשון ידה, שפשטה את ידה להציל את משה, ונעשה לה נס שנשתרבבה ידה עד התיבה של משה. ויש לומר שרצתה לתקן בכך מה שפשטה את ידה בחטא עץ הדעת, כמו שכתוב: "ותקח מפרי וטאכל ותתן גם לאישה עמה ויאכל", וגרמה לו מיתה. לכן כדי לתקן ענין זה: "ותשלח את אמתה", פשטה את ידה במסירות נפש כדי להציל את משה גלגול אדם, ונתקיים בה (שבת קד:): "בא ליטהר מסייעים אותו", ונעשה לה נס שנשתרבבה ידה כדי לסייע לה להשלים התיקון ולהציל את משה.

יומתק להבין בזה הטעם שהסכימה בתיה לשכור למשה מינקת מן העבריות ולא נתנה לו לינוק מן המצריות, כמו שכתוב (שמות ב-ז): "ותאמר אחותו אל בת פרעה, האלך וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות ותיניק לך את הילד, ותאמר לה בת פרעה לבי, ותלך העלמה ותקרא את אם הילד, ותאמר לה בת פרעה הילכי את הילד הזה והיניקהו לי, ואני אתן את שכרך".

לפי האמור הביאור בזה, כי היות שבגלגול הראשון החטיאה את אדם באכילת איסור, לכן הקפידה עתה להאכיל את משה גלגול אדם רק בחלב של ישראלית, אף שלפי הלכה

העבדות של אבותינו במצרים להפכו לעבדות לה', "הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים", שאפילו אחרי שהיינו יוצאים בגוף ובחומר ממצרים, היינו נשארים משועבדים במחשבתנו לפרעה, כי טבע העבדות שהיה לנו במצרים היה נשאר לתמיד, אלא שהוציא הקב"ה את העבדות שהיתה לנו למצרים שנהיה עבדים לה'.

הנה כי כן נשכיל ללמוד מזה: "ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו זקנים, כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים", כי מאחר שאין שיעור וגבול לעבודת ה', כי יש בה דרגות זו למעלה מזו לאין שיעור וערך, כמו שהראה הקב"ה ליעקב אבינו בחלום (בראשית כח-יב): "והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה".

נמצא לפי זה כי ככל שמרבים לספר על העבדות הקשה שהיתה לישראל במצרים בגשמיות וברוחניות, מתרבה בזה העבדות להקב"ה באותן העבדות שהוציאנו

"ביד חזקה" להכניע את המצרים
 "ובזרוע נטויה" לקחת את ישראל לחלקו

מעתה יפתח לנו פתח להבין כוונתו של בעל ההגדה, שפתח את התשובה על ד' השאלות של "מה נשתנה", על מה שאנו עושים כליל פסח זכר לחירות וזכר לעבדות, שהרי לפי המבואר גם העבדות היתה חלק מהגאולה, שגאל אותנו הקב"ה ממצרים יחד עם טבע העבדות לעבוד בו את ה'.

וזהו שאמר: "עבדים היינו לפרעה במצרים", וקנינו בנפשנו את טבע העבדות, "ויוציאנו ה' אלקינו משם", יחד עם הטבע של העבדות, "ביד חזקה", היא יד שמאל מדת הדין שהכה בה הקב"ה את קליפת מצרים, "ובזרוע נטויה", היא יד ימין מדת החסד הנטויה לקבל את ישראל עם מדת העבדות שהיתה להם במצרים להיות לו לעבדים.

ועל זה ממשיך בעל ההגדה לומר: "ואילו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים", פירוש, שלא היה מוציא את טבע

שבילי דרקינא

מותר להניק גם מאם נכרית מכל מקום אין ראוי לעשות כן, כמבואר בשלחן ערוך (יו"ד סימן פא ס"ז בהג"ה) בשם הרשב"א: "חלב כותית כחלב ישראל, ומכל מקום לא יניקו תינוק מן הכותית אם אפשר בישראלית, דחלב כותית מטמם חלב". לכן חיפשה אשה מינקת יהודית כדי שפה קדוש של משה ישתה רק חלב ישראל.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין מה שאמר יתרו: "ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה". ופירש רש"י: "מיד מצרים, אומה קשה, ומיד פרעה, מלך קשה". כי המצרים אמנם העבירו את בני ישראל בעבודה קשה בפרך, אבל פרעה הוא הנחש הקדמוני שהיה היצר הראשון בעולם, שהחטיא את אדם הראשון וכל הנשמות שהיו כלולות בו, לכן רצה גם במצרים להחטיא את ישראל ולהפילם לנ' שערי טומאה, אלא שהקב"ה הציל את ישראל מיד מצרים ומיד פרעה על ידי שהוציאם לפני הזמן.

ממצרים, ומטעם זה, "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים", שמרבה לספר בנסים הגדולים של יציאת מצרים שהוציא אותנו מכל מיני עבודות קשות, "הרי זה משובח", אדם זה המרבה לספר נעשה משובח, כי הוא זוכה להשיג השגות חדשות על יציאת מצרים מכל מיני עבודות קשות שהיתה במצרים, ולהפוך את העבודות הללו לעבודת ה'. על פי האמור ירווח לנו להבין פירוש המשנה (פסחים טז:) שהביא בעל ההגדה:

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". כי כמו שביציאת מצרים הוציא הקב"ה את טבע העבודת שהיה לנו במצרים להפוך אותו לעבודת ה', כן צריך כל אחד מאתנו לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים הפרטית שלו, שהיה משעבד לעבודת של הטבע לרדוף אחרי כל תאוות ותענוגי העולם הזה, ולהפוך עבודת זו להיות עבד נאמן לה' לרדוף אחרי עסק התורה וקיום המצוות.

"עבדים היינו לפרעה במצרים" כפרה על חטא מכירת יוסף למצרים

עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקים משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ראוי להתבונן כי הן אמת שיש בזה ישוב על הקושיא הראשונה: "הלילה הזה כולו מצה", כי היא זכר למה שהוציאנו הקב"ה ממצרים, כמו שאנו אומרים בהגדה: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך

שבילי דרקינא

פרעה הוא בבחינת זעיר אנפין דקליפה מצרים היא בבחינת נוקבא דקליפה

עבדים היינו לפרעה במצרים וגו'. ראוי להתבונן בדברי המגיד שפתח התשובה של האב לשאלת הבנים בפסוק שמקורו בפרשת ואתחנן (דברים ו-כא): "ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה". והנה מה שהזכיר הכתוב שהיינו עבדים "לפרעה במצרים", למדנו הביאור על כך ממה שכתוב (שמות יח-י): "ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה". ופירש רש"י: "אשר הציל אתכם מיד מצרים, אומה קשה, ומיד פרעה, מלך קשה". אמנם לפי זה צריך ביאור מה שפתח הכתוב בתרתי: "עבדים היינו לפרעה במצרים", וסיים בחדא: "ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה", ולא הזכיר את פרעה.

אך ביותר קשה מה שתמחו המפרשים על בעל הגדה ששינה את לשונו כמה פעמים, כי מתחילה פתח באומרו: "עבדים היינו לפרעה במצרים", הזכיר את פרעה ואת מצרים, ואחר כך אמר: "ויוציאנו ה' אלקינו משם ביד חזקה ובזרוע נטויה", היינו ממצרים כמו שכתוב בפסוק